

fr! tanke

MEDLEMSMAGASIN FOR
HUMAN-ETISK FORBUND
04/2021

ETTER TI ÅR LANSERER HUMAN-ETISK FORBUND EN NY KAMPANJE FOR
KRITISK TENKNING

FORBRØDRING: Ungarns statsminister Viktor Orban, lederen for det ledende polske regjeringspartiet PiS, Jaroslaw Kaczynski og den polske statsministeren Mateusz Morawiecki forlater området etter å ha innviet et minnesmerke i Budapest over flyulykken i 2018 der Kaczynskis tvillingbror døde.
FOTO: REUTERS/BERNADETT SZABO

«Vi er folket – hvem er du?»*

I flere land spiller høyrepopulistiske regjeringer på konspirasjonsteorier for å holde på makten. Dette har også gjort folk mer mottagelige for andre typer konspirasjonsteorier. Kan vi være trygge på at Norge er immunt mot denne utviklingen?

TEKST: JOHN FÆRSETH

*) Sitatet stammer fra Tyrkias president Recep Erdogan.

Polen ligger rett over Østersjøen og er et av våre nærmeste naboland. Samtidig er Polen nå også et land der demokratiet er i krise. Det konservative høyrepartiet Lov og Rettferdighet (PiS) har styrt siden 2015, og har tatt landet i en autoritær retning.

I bakgrunnen spøker konspirasjonsteorier. Det begynte med et flykrasj i nærheten av Smolensk i april 2010, der daværende president Lech Kaczynski og store deler av landets politiske elite ble drept. Ulykken ble ekstra traumatisk fordi Kaczynski var på vei til en forsonings- og minnesmarkering ved Katyn, der et stort antall polske offiserer ble myrdet av sovjetisk hemmelig politi tidlig i andre verdenskrig.

Tidligere statsminister Jaroslaw Kaczynski er leder for Lov og Rettferdighet, og beskrives som Polens sterke mann. Han er også den avdøde presidentens tvillingbror. Sentrale stemmer i PiS har i mange år benektet at det dreide seg om en ulykke. I stedet har de antydnet et komplott, som skal ha involvert både russiske flygeledere og den liberale og europeisk innstilte tidligere statsministeren Donald Tusk.

«HEMMELIGE AVTALER»

Elleve år senere har de månedlige minnemarkeringene for flyulykken gradvis dabbet av. Det samme har de opprinnelige konspirasjonsteoriene. I stedet har de delvis blitt erstattet av andre: Nærmere bestemt at det ble inngått en hemmelig avtale kort etter kommunismens fall, mellom gamle kommunistiske eliter og nye ledere, og mellom

nye ledere og utenlandske krefter, slik at landet ble «solgt» til Vest-Europa og EU. Fra flere hold, også fra regjeringspartiet, kan man høre at det er nødvendig å frigjøre seg fra de nye «koloniherrerne», som både utbytter landet økonomisk og påtvinger det unasjonale verdier knyttet til LHBT-personers rettigheter og krav om å ta imot flyktninger og migranter. Konspirasjonsteoriene kombineres med en retorikk der «patriotisme» og «lojalitet» står i sentrum.

Konspirasjonsteoriene om at de gamle elitene aldri ble ordentlig skiftet ut, og at opposisjonspolitikere og sivilsamfunn er verktøy for krefter utenfra, blir brukt til å forsvare at regjeringen setter inn sine egne folk i domstolene og tar kontroll over mediene.

– Konspirasjonsteorien om at Polen ble solgt til vestlige kapitalister og andre av Lech Walesa og andre, har vokst seg stor i Polen siden 2015. Den brukes til å forklare alt man er imot, inkludert multikulturalisme, antirasisme og resolusjoner mot diskriminering av homofile, forteller Marek Zagrobelny, en polsk forfatter som nå er bosatt i Oslo.

EN STØRRE TREND

Marek var politisk aktiv fra tidlig i ungdommen, og var aktivist og politiker i PiS i tretten år. Men da partiet kom til makten igjen i 2015 var han utbrent og utslitt av politikk, parallelt med at han hadde blitt oppmerksom på bekymringsfulle sider ved partiet.

– Jeg begynte å se at det kunne bli tragisk for Polen dersom de

vant valget, sier Marek.

I dag er han kritisk til partiet og regjeringen. Snart er han aktuell med en bok om utviklingen i hjemlandet. Han mener måten den statlige tv-kanalen brukes til å angripe regjeringens politiske motstandere på kan sammenlignes med Joseph Goebbels' propaganda i Tyskland på 1930-tallet.

– Det som skjer er total manipulering, med skremselspropaganda mot homofile, kapitalisme, EU og Vest-Europa. Og det er særlig folk bosatt på bygda,

med liten utdannelse, som tror på det, sier han.

Utviklingen i Polen er del av en større trend: Også i Ungarn har statsminister Viktor Orbans parti innført en rigid medielovgivning, som sammen med kontroll over statlige medier har gitt mindre rom til opposisjonen. Sivilsamfunn og uavhengige medier blir beskyldt for å være dominert av utenlandske interesser. De siste blir personifisert av den ungarskfødte amerikanske milliardæren og filantropen George Soros, som anklages for å ville oversvømme

Ungarn og Europa med migranter for å undergrave nasjonalstatene og påtvinge land i Sentral- og Øst-Europa liberale verdier som ikke passer med deres tradisjoner.

KONSPIRATORISK POPULISME

Påstandene om at de gamle kommunistiske elitene fortsatt har makten og må jages ut, som rettferdiggjør at regjeringen prøver å sikre seg kontroll over andre maktstrukturer som domstoler og medier, har et snev av sannhet i seg. Både i Ungarn og Polen skjedde overgangen

KONSPIRASJONSREKLAME: «Også du har rett til å vite hva Brussel forbereder!», står det på denne ungarske plakaten, som gjør det tydelig hvem som angivelig står bak EUs onde planer om å oversvømme Ungarn med innvandrere. FOTO: REUTERS/BERNADETT SZABO

«Det som skjer er total manipulering, med skremselspropaganda mot homofile, kapitalisme, EU og Vest-Europa.»

fra kommunisme til demokrati gjennom avtaler, der de ansvarlige for undertrykkingen stort sett gikk fri, mens overgangen ble tøff for mange. Og begge land ble kraftig rammet av finanskrisen i 2008, kort etter at de hadde blitt medlemmer av EU, noe som ikke var bra for tilliten til unionen og dens evne til å gjøre livet bedre for folk flest.

Samtidig er PiS og Orbans parti, Fidesz, eksempler på en type høyrepopulisme som har skutt fart i mange land, også i Vest-Europa. Et annet kjent eksempel er det republikanske partiet under Donald Trump.

Forskere som studerer populisme, peker gjerne på en inndeling av samfunnet i et rent og uskyldig «folk» og en korrupt, eller i alle fall livsfjern, «elite» som et fellestrekk. De som tilhører eliten er som regel de etablerte politiske partiene, multinasjonal kapitalisme og såkalte «mainstream-medier» («MSM») – altså de tradisjonelle, normale mediene – som alle beskyldes for å mangle kontakt

bli mistenkeliggjort som del av den samme eliten, særlig når det handler om spørsmål knyttet til migrasjon eller klimatiltak.

Den islandske forskeren Eirikur Bergmann har pekt på flere fellestrekk mellom høyrepopulisme og konspirasjonsteorier. På samme måte som populistene opererer konspirasjonsteoretikere med et uskyldig og uvitende folk, som blir lurt av «konspiratører» blant elitene. Både høyrepopulisme og konspirasjonsteorier appellerer ikke minst til dem som føler seg maktesløse eller glemt, og får medvind i situasjoner der mange føler frykt og usikkerhet. Og som populistene tilbyr konspirasjonsteoretikere enkle løsninger på kompliserte problemer: Vanskelighetene dine skyldes en sammensvergelse.

RESIRKULERTE SYNDEBUKKER

Mens det ikke er noen regel at det må være slik, er det også mange eksempler på at populistiske politikere har spilt på konspirasjonsteorier. Faktisk gjelder dette ikke minst etter at de har

byråkrati, legemliggjort i utfallene mot «dypstaten». Og i mange europeiske land betyr det ikke minst Brussel. Særlig får dette klangbunn i tidligere østblokkland som Polen og Ungarn, der man har lang og dårlig erfaring med å styres utenfra. Også konspirasjonsteoriene om flykrasjet ved Smolensk kan sees på bakgrunn av hvordan Polen flere ganger gjennom historien har blitt invadert av naboland, og ved to anledninger ble utslettet fra kartet.

Skepsis til internasjonalt samarbeid og europeisk integrering kan også kobles til frykt for migrasjon, demografiske endringer og «islamisering». I Polen og Ungarn har alt dette også blitt koblet til en gammel syndebykk – jødene. Det er ikke uvesentlig at tidligere nevnte Soros er jødisk.

På toppen kan det se ut til at et politisk landskap som blir kraftig polarisert kan være med å gjøre folk mer resistente mot fakta generelt.

Ordet «truthiness» ble skapt av satiriker Stephen Colbert i 2005. Det viser til ting vi tror på fordi de føles sanne, ikke fordi de bygger på fakta. Dessverre ser kognitiv psykologi ut til å støtte at politisk ideologi spiller en viktig rolle når vi skal vurdere sannheten i en påstand. Vi begynner ofte med å gjøre oss opp en mening, før vi ser etter fakta som underbygger den. Fordi fakta som ikke stemmer overens med oppfatningene våre gir en indre ubehagelig konfliktsituasjon (kognitiv dissonans), har vi en tendens til å velge ut informasjon og kilder som passer med

«Konspirasjonsteorien om at Polen ble solgt til vestlige kapitalister har vokst seg stor.»

med folket de skal representere. I mange tilfeller blir de også beskyldt for å være nikkedukker for krefter i utlandet og for overnasjonale interesser, eller for å identifisere seg mer med det globale enn med folket. Også forskere, universiteter og eksperter kan

kommet i posisjon – og blir nødt til å levere. Én måte å forklare at man ikke får gjennomført alt det man har lovet, er å skynde på ikke-valgte eliter som fortsatt undergraver det de forsøker å få til. I USA spilte Donald Trump på gammel mistro til føderalt

LANGREIST PROTEST: Act 447 er en amerikansk lov som har blitt kodeord i Polen for en konspirasjonsteori om at jøder vil overta masse eiendom i landet, og gjøre polakker til slaver i sitt eget land. Her fra en demonstrasjon i Washington DC i mai 2019. En gruppe polske demonstranter tok turen. FOTO: ZUMA PRESS

det vi allerede mener er riktig og å avvise andre som upålitelige. Denne tendensen blir enda sterkere når den andre siden i den politiske debatten har blitt redusert til en fiende som må beseires.

Deprimerende nok virker det også som om mer skepsis til eliter og autoriteter på et område kan gjøre folk mindre villige til å lytte til disse også på andre områder, som helse. I Polen har da også vaksinemotstand blitt et alvorlig problem de siste to årene.

ANTISEMITISK VENDING

Mens utbruddet av koronapandemien først førte til flere angrep på seksuelle og etniske minoriteter, ikke minst asiater,

har også konspirasjonsteoriene rundt pandemien etter hvert tatt en antisemittisk vending.

Antisemittisme har en lang tradisjon i Polen og blomstrer på ny, selv om det er lite igjen av den store jødiske befolkningen som fantes før andre verdenskrig. Den gamle myten om ritualmord på kristne barn – som den katolske kirken har avvist i mange hundre år – er på fremmarsj og har blant annet blitt fremmet av en professor ved det katolske universitetet i Lublin. En viktig spreder av antisemittiske konspirasjonsteorier de siste årene har vært den katolske radiostasjonen Radio Maryja, som også er en støttespiller for regjeringspartiet.

SKADELIG: – Konspirasjonsteorien om at Polen ble solgt til vestlige kapitalister av Lech Walesa og andre, har vokst seg stor i Polen siden 2015, forteller Marek Zagrobelny, en polsk forfatter som nå er bosatt i Oslo.

«Hvordan vi kan videreføre det norske tillitssamfunnet, er noe som bør diskuteres mer.»

Ifølge Rafal Pankowski, sosiolog og leder for organisasjonen «Never Again», har konspirasjonsteorier ført til at antallet vaksinerte i Polen nesten har stoppet opp på rundt femti prosent. Ikke fordi det er mangel på vaksiner, men fordi folk ikke ønsker å ta dem, slik at Polen har blitt nødt til å kvitte seg med ubrukte vaksiner. Pankowski mener at utbredelsen av konspirasjonsteorier, inkludert vaksinemotstand, kan knyttes direkte til den politiske situasjonen i Polen.

– Det finnes Youtube-kanaler i Polen med større publikum enn TV. Og de store tech-plattformene som Google og Youtube gjør veldig lite for å håndtere konspirasjonsteorier og hatprat. De reagerer lite og sjelden, selv sammenlignet med naboland som Slovakia, og mye mindre enn på det engelsk- og tyskspråklige markedet, sier han.

Ifølge Pankowski har myndighetene i stedet for å bekjempe konspirasjonsteorier og hat på nettet, nærmest tilrettelagt for det. For eksempel har Facebook blitt presset til å innføre et unikt system for moderering.

– Hvis en post blir fjernet fordi den blir definert som

hatprat, kan de som postet den appellere til myndighetene på et eget nettsted. Så vil polske myndigheter ta saken videre til Facebook på deres vegne. Det høres kanskje ikke så ille ut i seg selv, men problemet er at et slikt system bare finnes i Polen. Regjeringen innførte det i praksis for å beskytte høyreekstremer fra å få fjernet materialet sitt. Det er til og med et forslag ute fra justisdepartementet nå, som vil gjøre det ulovlig for sosiale medier å fjerne noe som helst uten at det foreligger en ordre fra en polsk domstol.

Pankowski setter både dette og økningen i konspirasjonsteorier og hatprat i forbindelse med at regjeringspartiet blir utfordret av partier enda lengre til høyre. Som eksempel trekker han frem en særpolsk konspirasjonsteori kjent som «447», som også har funnet veien inn i politikken.

– Tallet 447 sier deg sikkert ikke noe som helst. Men i Warszawa kan du se klistremerker uten annen tekst enn «Anti-447». Alle i Polen gjenkjenner denne koden, forklarer han.

KONSPIRASJONSSMITTE

447 er egentlig nummeret

på en lov den amerikanske Kongressen vedtok i 2017, som rett og slett forplikter det amerikanske utenriksdepartementet til å rapportere til Kongressen om hvordan de 47 landene som har undertegnet Terezin-deklarasjonen om tilbakeføring av eiendom til holocaustoverlevende og deres etterkommere, følger opp forpliktelsene sine. Den inneholder ingen sanksjonsmuligheter, men har blitt kritisert av polske myndigheter som et forsøk på å tvinge dem til å favorisere jødiske ofre fremfor polske. I tillegg har 447 blitt en kode for en konspirasjonsteori om at jøder vil overta det meste av eiendommen i landet, slik at polakker blir slaver i sitt eget land.

– Du og jeg kan synes det er tåpelig, men i Polen har det nørt oppunder såpass mye frykt at det har blitt grunnlaget for et helt politisk parti, Konfederacija (Konføderasjon for frihet og uavhengighet), som fikk seks prosent av stemmene og elleve seter i parlamentet i 2019. Det som forener dem er antisemitismen, selv om de også er negative til migrasjon, feminisme og homofile, sier Pankowski, og fortsetter:

– Jeg tror regjeringspartiet ble nervøse for konkurransen fra ytterste høyre, og derfor har de også begynt å snakke på lignende vis, for å trekke til seg stemmer derfra. De tok opp «faren fra den jødiske lobbyen», og beskyldte opposisjonspolitikere for å være i ledtog med denne, sier Pankowski og viser til den rollen tilbakeføringsspørsmålet fikk i presidentvalget i 2020.

I et intervju med Radio Maryja i juli 2020 angrep Jaroslaw Kaczynski den viktigste opposisjonskandidaten, Warszawa-borgermester Rafal Trzaskowski, spesifikt for å være tilhenger av tilbakeføring av eiendom, og for dermed å være uten en «polsk sjel, polsk hjerte eller polsk sinn». Tilsvarende angrep kom også fra den statlige kringkasteren.

– På den måten fant en konspirasjonsteori som stammet fra de ytterste hjørnene av ytre høyre, veien inn i partipolitikken. Og for noen uker undertegnet presidenten til og med en lov som spesifiserer at om du ikke har fått tilbake eiendom etter 30 år, har du heller ikke rett til å kreve den tilbake lenger, sier Pankowski.

ER VI IMMUNE I NORGE?

Sammenlignet med Polen spiller konspirasjonsteorier ingen stor rolle i Norge, selv om de er synlige på internett og det siste halvannet året også på demonstrasjoner. Marek Zagrobelny har fulgt demonstrasjonene mot koronatiltak med interesse, og ser likheter mellom dem som har deltatt der og dem som støtter PiS i hjemlandet. Blant annet hvordan folk med antisemit-

tiske og rasistiske holdninger fritt blander seg med tilhengere av andre konspirasjonsteorier på demonstrasjonene. Men om vi ser bort fra småpartier uten særlig oppslutning, har Norge ikke fått den typen konspiratorisk høyrepopulisme som finnes i mange andre europeiske land i dag.

Nederlandske Jan Willem van Prooijen har pekt på følelse av frykt og usikkerhet som en viktig bakgrunn for tro på konspirasjonsteorier, sammen med fremmedgjøring. Ting som kan utløse konspirasjonsteorier, er arbeidsledighet og økonomisk usikkerhet, samt følelsen av at man ikke kan påvirke samfunnet. Alt sammen gjenkjennelig fra Polen, Ungarn og andre land der konspirasjonsteorier har fått fotfeste i politikken. Men som vi opplever i mindre grad i Norge.

Betyr det at vi er «vaksinerte», for å bruke et aktuelt uttrykk, og hva skyldes det i så fall? Harald Eia er utdannet sosiolog, men mest kjent som komiker og programleder. I fjor ledet han programmet «Sånn er Norge», som blant annet tok opp den høye graden av tillit i det norske samfunnet. Både når det gjelder tillit til politi, politikere, samfunnsinstitusjoner og til hverandre er Norge på topp i Europa. Eia har gjort seg noen refleksjoner på bakgrunn av forskning og empiri.

– Man kan ofte lese at nordmenn er naive, og lett blir lurt av svindlere på internett eller når de er på ferie i utlandet, og at dette henger sammen med den store tilliten som finnes her. Så skulle man tro at nordmenn også trodde på mange rare ting, inkludert konspirasjonsteorier. Men det stemmer ikke. Faktisk er tendensen slik at det er i land der man i mye mindre grad stoler på hverandre, som i Frankrike, at man stadig støter på påstander som at myndighetene står bak terrorhandlinger. I Norge er sånt egentlig ganske perifere fenomen. Så lenge vi stoler på fagfolk, myndigheter, leger og andre og tror at de vil oss vel og at det er vi selv som bestemmer over

stemmesedelen, blir vi også mindre sårbare for «koko» teorier, mener Eia. Eia viser til forskning som tyder på at denne tilliten har lange

«Konspirasjonsteorier gjør at frontene blir hardere.»

røtter i Norge og Skandinavia generelt, og kanskje også har vært en forutsetning for, snarere enn et resultat av, den skandinaviske velferdsstaten.

– Det er diskusjon rundt hva som har ført til hva. Men det er liten tvil om at det er en «årsakspil» som peker fra et velfungerende byråkrati og offentlig sektor til gjensidig menneskelig tillit. I Sør-Italia vet alle at han som jobber i plan- og bygnings-etaten har fått jobben på grunn av onkelen sin, selv om han ikke er kompetent. Man kunne jo tenke

VAKSINERT: Harald Eia, tv-kjendis og programleder bak NRK-serien Sånn er Norge, mener det norske byråkratiet og offentlig sektor fungerer godt og er lite korrupt. Det sikrer gjensidig menneskelig tillit, noe som igjen fører til at konspirasjonsteorier ikke fester seg så lett her.

seg at folk likevel stoler på hverandre for eksempel i nabolaget, men slik er det ikke. Hvis du vet at hvis du vil komme deg opp og fram, nytter det ikke å følge spillereglene, du må bestikke folk, ha kontakter og være sleip og lur, tenker du at alle er juksemakere. Norge har på sin side hatt en ganske kompetent og lite korrupt offentlig sektor siden midten av 1800-tallet, og jeg tror dette er en viktig grunn til denne tilliten.

Noe annet som har blitt pekt på som forklaring på høy tillit, er relativt liten ulikhet mellom folk. Nylig omtalte Dagsavisen en ny studie som viste lavere tillit blant folk med lavere utdanning og

inntekt, og som var bosatt i mer utsatte nabolag. Studien tydet også på at tilliten kan skades dersom folk føler at politikere slipper unna med mer enn andre.

FINNES TENDENSER I NORGE

Forfatter Øyvind Strømmen mener at det finnes tendenser til politisk retorikk som spiller på konspirasjonsteorier også i Norge. Ikke minst har denne retorikken kommet fra Fremskrittspartiet, som også er det nærmeste vi kommer høyrepopulisme i Norge, om enn i en svært myk form. Som eksempel trekker han frem bruken av ordet «snikislamisering».

– Det finnes også et høyre-radikalt bakland med en del konspirasjonstenkning, som FrP nå og da prøver å nå ut til, og som de nok er spesielt bekymret for nå som partiet Demokratene har vært i vekst. Eksempler på utspill som henvender seg til dette baklandet, er uttalelsene om at Arbeiderpartiet bryr seg mer om terrorister enn om gode nordmenn. Så ja, tendensene finnes her og, selv om det selvsagt ikke er så systematisk som Viktor Orbans angrep på opposisjonen, sier Strømmen.

Strømmen kom nylig med boken *Giftpillen* (se anmeldelse side 87), som handler om konspi-

rasjonsteorier. I boken trekker han også frem diskusjoner om det norske barnevernet som eksempler på at konspirasjonsteorier har skadet den offentlige debatten.

– På den ene siden blir dette diskutert på politisk nivå, inkludert mulige endringer i lovverket, og det påvirkes i liten grad av konspirasjonsteorier. Men samtidig pågår mye av diskusjonen i sosiale medier, der mange konspirasjonsteorier sniker seg inn. Det mener jeg til en viss grad står i veien for å kunne stille legitime spørsmål. Jeg har snakket med flere som synes det er ubehagelig å delta i debatter om barnevernet, fordi de risikerer å bli slått i hartkorn med dem som sprer konspirasjonsteorier. Men verst er det kanskje at alle konspirasjonsteoriene som florerer i en del barnevernskritiske grupper i sosiale medier, gjør at folk som allerede er sårbare og føler seg tråkket på, risikerer å gjøre situasjonen enda verre. Konspirasjonsteorier gjør at frontene blir hardere og barnevernet del av et fiendebilde, slik at det blir mye vanskeligere å finne løsninger som er til beste for barna og for foreldrene, sier Strømmen.

HVA GJØR OSS SÅRBARE?

Å styrke kritisk tenkning blir i dag ofte trukket frem som den beste «motgiften» mot konspirasjonsteorier og konspirasjonstenkning. Det er blitt utviklet øvelser til bruk i skolen, der elever skal lære seg å gjenkjenne konspirasjonsteorier, være kritiske til det de leser og hører og undersøke om

argumentene bygger på fakta. Strømmen mener alt dette er viktig, selv om det ikke er noen ny oppskrift.

– Allerede i 1861, da det brøt ut opptøyer utenfor frimurerlosjen fordi folk trodde frimurerne solgte menneskekjøtt til tyrkerne, skrev Morgenbladet at nå måtte skolene ta ansvar, selv om de ikke akkurat brukte ordet kildekritikk. Og det er fortsatt veldig mye i dette – å lære refleksjon og kildekritikk er en viktig motgift. Samtidig er noe av det jeg har villet få frem i boken, at vi også må løfte blikket litt og spørre *hva* det er som gjør et samfunn sårbart, sier han.

Som Harald Eia mener Strømmen at noe av det som har hindret konspirasjonsteorier fra å få virkelig fotfeste i Norge til nå, er tilliten. Samtidig ser han flere ting som på sikt kan svekke tilliten, og trekker særlig fram voksende ulikhet.

– Vi har i dag et samfunn som i stor grad er preget av tillit, både mellommenneskelig og mellom styrende og styrte. Noe av det har nok å gjøre med kultur, men samtidig er vi også et land med god økonomi og små forskjeller mellom folk. Hvis disse forskjellene blir større, og det kommer en økonomisk nedgang, kan det svekke denne tilliten. Dessuten er Norge mer sammensatt enn før, både når det gjelder befolkning og tro og livssyn. Som også etter hvert *kan* bidra til at mistilliten brer om seg. I det hele tatt mener jeg at hvordan vi kan videreføre det norske tillitssamfunnet, er noe som bør diskuteres mer, mener Strømmen.

POLITIKK: Rafal Pankowski, sosiolog og leder for organisasjonen «Never Again», mener at utbredelsen av konspirasjonsteorier, inkludert vaksinemotstand, kan knyttes direkte til den politiske situasjonen i Polen.

SPILLER: Forfatter Øyvind Strømmen mener det finnes tendenser til politisk retorikk som spiller på konspirasjonsteorier i Norge.